

SCIENCE PROBLEMS.UZ

ISSN: 2181-1342 (ONLINE)

№ 2 (3) 2023

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ
ДОЛЗАРЬ МУАММОЛАРИ

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ
СОЦИАЛЬНО-ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES
AND SOCIAL SCIENCES

ЭЛЕКТРОН ЖУРНАЛ

ЭЛЕКТРОННЫЙ ЖУРНАЛ

ELECTRONIC JOURNAL

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 2 (3)-2023

**АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО-
ГУМАНИТАРНЫХ НАУК**

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

ТОШКЕНТ-2023

БОШ МУҲАРРИР:

Исанова Феруза Тулқиновна

ТАҲРИР ҲАЙЪАТИ:

ТАРИХ ФАНЛАРИ:

Юлдашев Анвар Эргашевич – тарих фанлари доктори, сиёсий фанлар номзоди, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Мавланов Уктам Махмасабирович – тарих фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Хазраткулов Аброр – тарих фанлари доктори, доцент, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети.

ФАЛСАФА ФАНЛАРИ:

Ҳакимов Назар Ҳакимович – фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Яхшиликков Жўрабой – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат университети;

Ғайбуллаев Отабек Мухаммадиевич – фалсафа фанлари доктори, профессор, Самарқанд давлат чет тиллар институти;

Ҳошимхонов Мўмин – фалсафа фанлари доктори, доцент, Жиззах педагогика институти;

Носирходжаева Гулнора Абдукаххаровна – фалсафа фанлари номзоди, доцент, Тошкент давлат юридик университети.

ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Ахмедов Ойбек Сапорбаевич – филология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети;

Кўчимов Шухрат Норқизилович – филология фанлари доктори, доцент, Тошкент давлат юридик университети;

Салахутдинова Мушарраф Исамутдиновна – филология фанлари номзоди, доцент, Самарқанд давлат университети;

Кучкаров Раҳман Урманович – филология фанлари номзоди, доцент в/б, Тошкент давлат юридик университети;

Юнусов Мансур Абдуллаевич – филология фанлари номзоди, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Саидов Улугбек Арипович – филология фанлари номзоди, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси.

ЮРИДИК ФАНЛАР:

Ахмедшаева Мавлюда Ахатовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Мухитдинова Фирюза Абдурашидовна – юридик фанлар доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Эсанова Замира Нормуратовна – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикасида хизмат кўрсатган юрист, Тошкент давлат юридик университети;

Зулфиқоров Шерзод Хуррамович – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Жамоат хавфсизлиги университети;

Хайитов Хушвақт Сапарбаевич – юридик фанлар доктори, профессор, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Асадов Шавкат Ғайбуллаевич – юридик фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон Республикаси Президенти ҳузуридаги Давлат бошқаруви академияси;

Сайдуллаев Шахзод Алиханович – юридик фанлар номзоди, профессор, Тошкент давлат юридик университети.

ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ:

Ҳашимова Дильдархон Уринбоевна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат юридик университети;

Ибрагимова Гулнора Хавазматовна – педагогика фанлари доктори, профессор, Тошкент давлат иқтисодиёт университети;

Закирова Феруза Махмудовна – педагогика фанлари доктори, Тошкент ахборот

технологиялари университети ҳузуридаги педагогик кадрларни қайта тайёрлаш ва уларнинг малакасини ошириш тармоқ маркази;

Тайланова Шоҳида Зайниевна – педагогика фанлари доктори, доцент.

ПСИХОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Каримова Васида Маманосировна – психология фанлари доктори, профессор, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Ҳайитов Ойбек Эшбоевич – Жисмоний тарбия ва спорт бўйича мутахассисларни қайта тайёрлаш ва малакасини ошириш институти, психология фанлари доктори, профессор

Умарова Навбахор Шокировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети, Амалий психологияси кафедраси мудири;

Атабаева Наргис Батировна – психология фанлари доктори, доцент, Низомий номидаги Тошкент давлат педагогика университети;

Қодиров Обид Сафарович – психология фанлари доктори (PhD), Самарканд вилоят ИИБ Тиббиёт бўлими психологик хизмат бошлиғи.

СОЦИОЛОГИЯ ФАНЛАРИ:

Латипова Нодира Мухтаржановна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири;

Сеитов Азамат Пўлатович – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон миллий университети;

Содиқова Шоҳида Мархабоевна – социология фанлари доктори, профессор, Ўзбекистон халқаро ислом академияси

СИЁСИЙ ФАНЛАР

Назаров Насриддин Атақулович – сиёсий фанлар доктори, фалсафа фанлари доктори, профессор, Тошкент архитектура қурилиш институти;

Бўтаев Усмонжон Хайруллаевич – сиёсий фанлар доктори, доцент, Ўзбекистон миллий университети кафедра мудири.

ОАК Рўйхати

Мазкур журнал Вазирлар Маҳкамаси ҳузуридаги Олий аттестация комиссияси Раёсатининг 2022 йил 30 ноябрдаги 327/5-сон қарори билан тарих, иқтисодиёт, фалсафа, филология, юридик ва педагогика фанлари бўйича илмий даражалар бўйича диссертациялар асосий натижаларини чоп этиш тавсия этилган илмий нашрлар рўйхати (Рўйхатга) киритилган.

Crossref DOI:

Таҳририят Crossref DOI нинг расмий аъзоси ҳисобланади ва 10.47.390 DOI префиксига эга. Ҳар бир нашр ва илмий мақолага индивидуал Crossref DOI рақами берилади.

Google Scholar

Журнал Google Scholar (Академия) да индексацияланади.

“Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият.

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй.

Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

МУНДАРИЖА

07.00.00 – ТАРИХ ФАНЛАРИ

Полвонов Козимбек Наимович

ҚАШҚАДАРЁ ВИЛОЯТИ ШАҲАРЛАРИ КЛАССИФИКАЦИЯСИДАГИ ЎЗГАРИШЛАР (1970-2022 йиллар) 7-13

Махмудова Азизахон Носировна

ПАЛЕОЛИТШУНОСЛИК СОҲАСИ РИВОЖЛАНИШИДА Р. Х. СУЛЕЙМАНОВ
ТАДҚИҚОТЛАРИНИНГ ЎРНИ 14-21

08.00.00 – ИҚТИСОДИЁТ ФАНЛАРИ

Kurpayanidi Konstantin Ivanovich

MODERN DIGITALIZATION: PRIORITIES AND PROSPECTS IN THE CONTEXT OF ECONOMIC TRANSFORMATION 22-28

Паязов Мурод Максудович

ДАВЛАТ ХУСУСИЙ ШЕРИКЧИЛИГИ АСОСИДА ТЕМИР ЙЎЛ ХИЗМАТЛАРИНИ
РИВОЖЛАНТИРИШДА: МУАММО ВА ЕЧИМЛАР 29-37

Шохўжаева Зебо Сафоевна

ҚИШЛОҚ ХЎЖАЛИГИДА СУВТЕЖАМКОР СУФОРИШ УСУЛЛАРИНИ ҚЎЛЛАШНИНГ
САМАРАДОРЛИГИ 38-45

Asamxodjayeva Shoira Shukurullayevna

INSON KAPITALI RIVOJIGA TA'SIR QILUVCHI OMILLAR 46-50

Элбоев Бобур Ботирович

ТИЖОРАТ БАНКЛАРИДА САВДОНИ МОЛИЯЛАШТИРИШДА БАНК КАФОЛАТИ ВА
ЗАХИРА АККРЕДИТИВНИНГ ҚЎЛЛАНИЛИШИ 51-60

Ermatov Akmaljon Akbaraliyevich

O'ZBEKISTONDA MOLIVAVIY BOSHQARUV TIZIMINI RIVOJLANTIRISH 61-68

Абдуқулова Дилноза Абдукадировна

АГРАР СОҲА ЎСИШИНИ МАКРОИҚТИСОДИЙ КЎРСАТКИЧЛАРГА ТАЪСИРИНИ
СТАТИСТИК ЎРГАНИШ 69-74

Qudbiyev Nodir Tohirovich, Tojimatov Abdumutalibjon Abduqayumovich

KORXONALARNING TIJORAT BANKLARI BILAN O'ZARO MUNOSABATLARI TIZIMINI
TAKOMILLASHTIRISH MASALALARI 75-84

Rasulova Shaxnoza Xatamovna

XARAJATLAR HISOBINI TASHKIL ETISH VA TASNIFLASHNING IQTISODIY ANAMIYATI ..85-93

Болтаев Нурали Шираматович

АГРАР ОЛИЙ ТАЪЛИМ МУАССАСАЛАРИДА ТАЙЁРЛАНАЁТГАН КАДРЛАРНИ МЕҲНАТ
БОЗОРИДА РАҚОБАТБАРДОШЛИГИНИ ОШИРИШ ЙЎЛЛАРИ 94-103

09.00.00 - ФАЛСАФА ФАНЛАРИ*Tulaganov Muminjon Taxtamuratovich*JAMIYATDA FUQAROLARNING HUQUQIY -SIYOSIY ONGINING YUKSALTIRISHDA
ETNOMADANIY OMILLARNING O'RNI104-109*Aripov Alisher Abdumalikovich*YOSHLAR MA'NAVIY XAVFSIZLIGINI TA'MINLASHDA MILLIY VA DINIY BAG'RIKENGLIKNING
O'RNI110-117*Xabib Sattorov*

TASAVVUF TA'LIMOTIDA SHARIAT, TARIQAT, MA'RIFAT, HAQIQAT BOSQICHLARI118-123

Турсинбой Султонов

ИСТЕЪДОДНИНГ ИККИ МУҲИМ ТОМОНИ124-132

Сафаров Улуғбек Турсунович

МАДАНИЙ ЖАРАЁНЛАР ТРАНСФОРМАЦИЯСИНING ЎЗИГА ХОС ЖИҲАТЛАРИ133-138

10.00.00 - ФИЛОЛОГИЯ ФАНЛАРИ*Бектурсынова Айсултан Марат кызы*М.М. БАХТИН КАК ПРОФЕССИОНАЛЬНАЯ ЯЗЫКОВАЯ ЛИЧНОСТЬ УЧЕНОГО-ФИЛОЛОГА
ФИЛОСОФСКОГО ТИПА139-145*Назарова Сайёра Азимжановна*ЎЗБЕК ТИЛИДАГИ ИРРИГАЦИЯ ВА МЕЛИОРАЦИЯ ТЕРМИНЛАРИНИ ТАРИХИЙ
БОСҚИЧЛАРИ ВА ЎЗИГА ХОС ХУСУСИЯТЛАРИ146-151*Isroilova Manzura Jamolovna*BOSMA NASHRLARDA FRAZEOLOGIK BIRLIKLARNING LEKSIK-SEMANTIK
TRANSFORMATSIYASI152-156**12.00.00 - ЮРИДИК ФАНЛАР***Утемуратов Махмут Ажимуратович*ҲУҚУҚ ИЖОДҚОРЛИГИ ТАКОМИЛЛАШУВИГА ҲУҚУҚИЙ НИГИЛИЗМ ВА ҲУҚУҚИЙ
ИДЕАЛИЗМНИНГ ТАЪСИРИ157-162*Узакова Гўзал Шариповна*БАРҚАРОР ТАРАҚҚИЁТ МАҚСАДЛАРИГА ЭРИШИШДА ҚАШШОҚЛИК ВА ОЧЛИКНИ
ТУГАТИШ, СОҒЛИК ВА ФАРОВОНЛИККА ИНТИЛИШНИНГ ИЖТИМОИЙ-ҲУҚУҚИЙ
АСОСЛАРИ163-175*Abdixakimov Islombek Bahodir o'g'li*

SUG'URTA FRANSHIZASI VA UNING TURLARI HAQIDA176-180

13.00.00 - ПЕДАГОГИКА ФАНЛАРИ*Мамадалиева Нилуфар Баҳодировна*ЎҚУВ ФАНЛАРИ ТАЯНЧ ТУШУНЧАЛАРНИ ЎҚИТИШ ОРҚАЛИ БОШЛАНҒИЧ
СИНФ ЎҚУВЧИЛАРНИНГ ОҒЗАКИ НУТҚ ВА ФИКРЛАШ ФАОЛИЯТИНИ
ТАКОМИЛЛАШТИРИШ181-185

12.00.00 – Юридик фанлар

Abdixakimov Islombek Bahodir o'g'li
Toshkent davlat yuridik universiteti
Fuqarolik huquqi kafedrası o'qıtuvchisi
Islombekabduhakimov@gmail.com

SUG'URTA FRANSHIZASI VA UNING TURLARI HAQIDA

Annotatsiya: Ushbu maqolada sug'urta shartnomasida qo'llaniladigan franshiza moliyaviy instrumenti haqida so'z yuritiladi. Shuningdek, maqolada franshiza nima ekanligi, uning sug'urta shartnomasidagi o'rni hamda uning turlari muhokama etiladi. Sug'urta franshizasining sug'urta shartnomasi ishtirokchilari uchun afzalliklari tahlil etiladi.

Kalit so'zlar: Sug'urta franshizasi, sug'urta puli, sug'urta tovonı, sug'urta mukofoti, shartli franshiza, shartsiz franshiza, vaqtli franshiza.

Абдихакимов Исламбек Баходир угли

Преподаватель кафедры Гражданского права
Ташкентского государственного юридического университета

О СТРАХОВОЙ ФРАНШИЗЕ И ЕЕ ВИДАХ

Аннотация: В данной статье рассказывается о финансовом инструменте франшизы, используемом в договоре страхования. Также в статье рассматривается, что такое франшиза, ее роль в договоре страхования, виды. Анализируются преимущества страховой франшизы для участников договора страхования.

Ключевые слова. Страховая франшиза, страховые деньги, страховое возмещение, страховая премия, условная франшиза, безусловная франшиза, временная франшиза.

Abdikhakimov Islambek Bahadir ugli

Teacher of the Civil Law Department of
Tashkent state university of Law

ABOUT THE INSURANCE FRANCHISE AND ITS TYPES

Abstract. This article talks about the franchise financial instrument used in the insurance contract. The article also discusses what a franchise is, its role in an insurance contract, and its types. The advantages of the insurance franchise for the participants of the insurance contract are analyzed.

Keywords. Insurance franchise, insurance money, insurance compensation, insurance premium, conditional franchise, unconditional franchise, time franchise.

<https://doi.org/10.47390/1342V3I2Y2023N23>

Bozor munosabatlari faol va jadal rivojlanayotgan bugungi dunyoda sug'urta iqtisodiyot barqarorligini ta'minlashda yetakchi o'rinlardan birini egallaydi. Sug'urta munosabatlarining huquqiy mohiyati sug'urtalovchi va sug'urta qildiruvchi o'rtasidagi tavakkalchiliklarni taqsimlashga asoslangan. Sug'urta taraflarning mulkiy yo'qotishlarini minimallashtirishga xizmat qiladi. Qoidaga ko'ra, sug'urta xavflari ma'lum bir kutilmagan salbiy hodisalarning ro'y berishi bilan bog'liq bo'lib, ular sodir bo'lganda sug'urta shartnomasi amalga oshiriladi.[1]

Sug'urta hodisalari sodir bo'lganda, mulkiy yo'qotishlarni minimallashtirish va ularni bartaraf etish muddatini qisqartirish zarurati tug'iladi. Albatta, sug'urta bunday hodisalarning oldini olishga qodir emas va aybdorlarni hech bir shaklda jazolamaydi. Ammo zarur moliyaviy resurslarni tezda to'plash va oqibatlarini bartaraf etish sug'urta faoliyatining asosiy maqsadi hisoblanadi.

Shunday qilib, sug'urta shartnomasida ishtirok etgan jabrlanuvchi (naf oluvchi) tomonidan zararni qoplash imkoniyati unga nisbatan ma'lum bir sug'urta manfaatini keltirib chiqaradi. Oddiy misol keltirsak, taksi haydovchisi avtohalokatga uchrab, mashinasiga jiddiy shikast yetkazadi. Bunday holda, mashina nafaqat transport vositasi, balki pul topish vositasi ham hisoblanadi. Shunday ekan, avtomashina egasi mashinani tezroq ta'mirlatmasa, pul topish imkoni bo'lmaydi. Avtomobilni ta'mirlash esa juda qimmatga tushish ehtimoli mavjud. Holbuki, mashina egasida har doim ham uni ta'mirlatish uchun yetarli mablag' bo'lmasligi mumkin. Ana shunday holda mashina egasi mashinasini sug'urta qildirgan bo'lsa, mashinaga yetkazilgan zarar sug'urta kompaniyasi tomonidan qoplab beriladi.

Lekin mashinani sug'urta qildirishi uchun ketadigan xarajat ham haydovchi uchun qimmatlik qilishi mumkin. Bunday vaziyatda ham haydovchi uchun, ham sug'urta kompaniyasi uchun foydali bo'lgan mexanizm mavjud. Bu mexanizm **sug'urta franshizasi** deb ataladi.

Sug'urta shartnomasida **franshiza** nazarda tutilishi mumkin. Sug'urta franshizasining o'zi, dastlab, Fransiyada vujudga kelgan va fransuz tilidan tarjima qilinganda "imtiyoz" degan ma'noni anglatadi. Uni chegirma deb ta'riflash ham mumkin. Sug'urta franshizasi sug'urta shartnomasining qo'shimcha sharti bo'lib, sug'urtalovchini sug'urta tovonini to'lashdan belgilangan yoki undan ortiq miqdorda (chegiriladigan summa) ozod qilishni nazarda tutadi. Xorijiy mamlakatlar sug'urta faoliyatida sug'urta polislarini sotib olishda deyarli har doim sug'urta franshizasi qo'llaniladi.

Sug'urtada franshizasining mohiyati shundan iboratki, bunday "imtiyozlar" tizimi orqali sug'urtalangan shaxsning o'zi zararni o'zi qoplashini amalga oshirishi mumkin.[2]

Sug'urta franshizasi asosan Binolar, inshootlar, inshootlar va boshqa ko'chmas mulk obyektlari sug'urtalashda keng qo'llaniladi. Bunday sug'urta turlarida chegirma miqdori obyektning o'z narxiga nisbatan ahamiyatsiz bo'lishi mumkin va sug'urtalovchilar bunga ko'proq rozi bo'lishadi.

Avto sug'urta bozorida korporativ avtoturargohlarni sug'urtalashda franshizani ko'proq uchratish mumkin. Bunday avtoparklar egalari uchun kichik yo'qotishlar yuzaga kelgan taqdirda sug'urtalovchiga murojaat qilish foydasiz, shuning uchun ular avtomobillarni franshizing bilan sug'urtalashni afzal ko'rishadi, bu ularga nafaqat vaqtni, balki pulni ham tejash imkonini beradi.

Bundan tashqari, sug'urta franshizasi tibbiy sug'urta sohasida ham keng qo'llaniladi.

Buning sababi, ko'plab sug'urta inqirozlari davrida tibbiy xizmatlarning narxi doimiy ravishda oshib bordi, ammo sug'urtalovchining sug'urta mukofoti miqdori bir xil darajada saqlanib qoldi, bu esa muqarrar ravishda sug'urta kompaniyasining yo'qotishlariga olib keldi.

Shu sababli, tez orada sug'urtachilar sug'urta mukofoti miqdorini saqlab qolish yoki biroz oshirish uchun ixtiyoriy tibbiy sug'urta shartlarini qayta ko'rib chiqishga majbur bo'lishdi.

Aksariyat sug'urta tashkilotlari sug'urta xizmatlari iste'molchisi - sug'urtalanganlarning narx talablarini qondirish uchun sug'urta qoplamasi miqdorini kamaytirishga majbur bo'ldilar. Biroq, sug'urtalovchilar kamdan-kam hollarda bunday nozik murosaga kelishdi, bu doimo nizolarga sabab bo'lib keldi.

Sug'urta franshizasi nima ekanligini batafsilroq tahlil etadigan bo'lsak, sug'urta franshizasi bo'yicha sug'urta qildiruvchi sug'urta tovonning ma'lum bir qismini o'zi qoplashni o'z zimmasiga olgani holda sug'urta kompaniyasini zararning bir qismini to'lashdan ozod etadi.

Faraz qilaylik, Franshiza sug'urta shartnomasida bir million so'm deb belgilangan. Sizning avtomashinangizga baxtsiz hodisa oqibatida besh million so'm zarar yetkazilgan. Bu holatda sug'urta kompaniyasi sizga 4 million so'm to'lab beradi. Albatta, tabiiy savol tug'iladi. Nega unda franshiza imtiyoz ma'nosini bildiradi?

Franshizaning imtiyozi shundan iboratki, franshiza belgilash orqali sug'urta qildiruvchi to'laydigan sug'urta mukofoti miqdori kamayadi. o'z navbatida, shunga mutanosib ravishda sug'urta hodisasi ro'y berganda sug'urtalovchi to'laydigan sug'urta tovonni franshiza miqdori doirasida kamayadi.

Shunga asoslanib yuqoridagi misolni yanada aniqroq tahlil qiladigan bo'lsak, yuqoridagi avtomashinaning ixtiyoriy sug'urtasida sug'urta qildiruvchi to'lashi lozim bo'lgan sug'urta mukofoti miqdori 2 million so'm deb belgilansa va sug'urta qildiruvchi bu summani arzonlashtirishni xohlasa, sug'urtalovchi unga sug'urta franshizasini taklif qilishi mumkin. Unga ko'ra, sug'urta qildiruvchidan mashinaga yetishi mumkin bo'lgan zararning qancha qismini qoplay olishi so'raladi. Yuqoridagi holatda sug'urta qildiruvchi bir million so'mgacha bo'lgan zararni qoplay olishini bildirgan. Shunga ko'ra sug'urta kompaniyasi shartnomaga sug'urta franshizasini bir million so'm deb belgilaydi va sug'urta qildiruvchi to'laydigan sug'urta mukofotini shunga mutanosib ravishda kamaytirib beradi. Misol uchun, sug'urta qildiruvchi endi ikki million emas, balki bir yarim million so'm miqdorida sug'urta mukofoti to'laydi va 500 ming so'm chegirib qoladi. Bu sug'urta qildiruvchining uchun imtiyozi hisoblanadi. Sug'urtalovchining imtiyozi sug'urta hodisasi ro'y bersa yuzaga keladi. Agar avtomashinaga 5 million so'mlik zarar yetsa, sug'urta kompaniyasi franshizada belgilangan bir million so'mni chegirib qolgan holda sug'urta qildiruvchiga 4 million so'm sug'urta tovonini to'lab beradi. Shu sababli sug'urta franshizasi har ikki taraf uchun ham foydali bo'ladi.

Franshiza ham sug'urta summasining foizlarida, ham muayyan summada belgilanishi mumkin.

Franshiza shartli va shartsiz franshizaga bo'linadi. Bir vaqtlar Yu.B. Fogelson shartli va shartsiz franshizaning quyidagi ta'rifini berdi: "...shartli franshizingda yetkazilgan zararning to'liq miqdorida tovon to'lanadi, lekin agar zarar miqdori chegirib tashlanadigan miqdordan oshib ketgan bo'lsa; shartsiz chegirib tashlash amalga oshiriladi, bunda faqat qaytarib olinadigan to'lovdan oshib ketgan qismi to'lanadi.[3]

Shartli franshiza — agar zarar summasi franshiza summasidan oshmasa, sug'urtalanuvchi mustaqil ravishda zararni qoplaydi, agar zarar miqdori franshizadan oshsa, zarar sug'urtalovchi tomonidan to'la qoplab beriladi. Shartsiz franshizada franshiza summasi har qanday holatda ham chegirib qolinadi.

Franshiza — sug'urta shartnomasida nazarda tutilgan, sug'urtalovchi tomonidan qoplanmaydigan sug'urta qildiruvchi zararlarining bir qismi. Franshiza ham sug'urta summasidan foizlar ko'rinishida, ham aniq summada o'rnatilishi, hamda shartli va shartsiz bo'lishi mumkin. Shartli franshiza o'rnatilganda, sug'urtalovchi franshiza miqdoridan ko'p bo'lmagan zarar uchun javobgarlikdan ozod bo'ladi. Shartsiz franshiza o'rnatilganda esa, sug'urtalovchining javobgarligi zarardan franshiza miqdorini chegirib qolgan holda aniqlanadi.[4]

Shartli franshiza sug'urtalovchini sug'urta shartnomasida aniq yoki sug'urta summasidan foizlarda ko'rsatilgan franshiza bilan belgilangan miqdordan ko'p bo'lmagan zarar uchun javobgarlikdan ozod qiladi. Agar yetkazilgan zarar franshizadan oshsa, sug'urtalovchi sug'urta qoplamini to'liq to'lashi shart.[5]

Masalan, sug'urta shartnomasida 1% yoki 1 000 000 so'm shartli franshiza nazarda tutilgan. Sug'urta summasi – 100 mln so'm (100%). Mol-mulkka yetkazilgan zarar 800 000 so'mni (0,8%) tashkil etdi. U franshiza summasidan kamligi sababli sug'urta kompaniyasi sug'urta qoplamini to'lamaydi.

Yana bir misolni tahlil qiladigan bo'lsak, sug'urta shartnomasi 1% yoki 1 000 000 so'm shartli franshizani, 100 mln so'm (100%) sug'urta summasini nazarda tutadi. Korxonaga yetkazilgan haqiqatdagi zarar 1 500 000 so'mni (1,5%) tashkil qildi. U franshiza summasidan oshishi sababli sug'urta kompaniyasi 1 500 000 so'm to'lab, uni to'liq qoplashi kerak.

Shartsiz franshiza qat'iy tarzda, hech qanday shartlarsiz qo'llanadi. U ham sug'urta shartnomasida sug'urta puli summasi yoki foizi tarzida ko'rsatiladi va sug'urta qoplami summasidan chegiriladi. Agar zarar summasi shartsiz franshizadan kam yoki unga teng bo'lsa, sug'urta kompaniyasi uni qoplamaydi.

Masalan, sug'urta shartnomasida zarar summasidan 1% yoki 1 000 000 so'm shartsiz franshiza nazarda tutilgan. Korxonaga yetkazilgan haqiqatdagi zarar 2 500 000 so'mni tashkil etdi. Mazkur holda sug'urta qoplami 1 500 000 so'mni (2 500 000 – 1 000 000) tashkil etadi.

Agar haqiqatdagi zarar, masalan, 900 000 so'mni tashkil etganda, bu shartsiz franshizadan kam bo'lar edi va bunda sug'urta qildiruvchi sug'urta qoplamini ololmas edi.

Sug'urta shartnomasida franshizaning boshqa turlari ham nazarda tutilishi mumkin.

Masalan sug'urta shartnomalarida vaqt ko'rinishidagi franshiza (vaqt franshizasi) belgilanishi mumki. Unga ko'ra ya'ni zarar sodir bo'lgan paytdan boshlanib, belgilangan vaqt o'tishi bilan tugaydigan vaqt oralig'i o'rnatilishi ham mumkinki, bu vaqt oralig'i davomida ko'rilgan zararlar qoplanmaydi.

Vaqt franshizasi sug'urta shartnomalarida kam uchraydi. Vaqt franshizasida, agar sug'urta holatining boshlanishiga olib kelishi mumkin bo'lgan ta'kidlangan holatning amal qilishi belgilangan muddatlarda yuz bersa, sug'urta qoplami to'lanmaydi. U vaqt birliklarida o'lchanadi.

Masalan, sug'urta shartnomasida qo'llash muddati 60 kalendar kun bo'lgan vaqt franshizasi belgilansa, sug'urta hodisasi u tuzilgan paytdan boshlab 60 kalendar kun mobaynida yuz bersa, sug'urta kompaniyasi zararni qoplamaydi.

Ko'pincha mol-mulk sug'urtasi chog'ida shartsiz franshizadan foydalaniladi. Uning miqdori qancha katta bo'lsa, sug'urta shartnomasi bo'yicha mukofot shuncha kichik bo'ladi. Bu sug'urta kompaniyasi qo'llaydigan xatarlar limiti bilan bog'liq. Katta franshiza korxonada jiddiy xatarga uchraganda, shuningdek sug'urtalangan mol-mulk shikastlanishidagi mayda xatarlarni o'z zimmasiga olish va ular bilan bog'liq xarajatlarni amalga oshirish, shuningdek sug'urta mukofotida tejashga tayyorlangan chog'ida foydalidir. [6]

Xulosa qiladigan bo'lsak, sug'urta franshizasi u sug'urta pulini arzonlashtirish imkonini beradi, chunki franshiza miqdori bevosita sug'urta mukofoti miqdoriga ta'sir ko'rsatadi. Ular o'rtasida qaytar bog'liqlik kuzatiladi: franshiza qancha yuqori bo'lsa, sug'urta mukofoti shuncha kam bo'ladi va aksincha. Ushbu nozik jihatdan sug'urtalashdan korxonada emas, balki garovga oluvchi bank ko'proq manfaatdor bo'lgan holatlarda garovga qo'yilgan mol-mulkni sug'urtalashda foydalanish mumkin. Ushbu holda eng ko'p franshiza yordamida sug'urta xarajatlarini imkoni boricha kamaytirishga erishiladi.

Shu bilan birga, sug'urta kompaniyasini mayda narsalar bilan bezovta qilish zarurati yo'qoladi. Zero mazkur holatda franshiza sug'urtalovchini arzimasi zarar summasi bilan ko'plab murojaatlardan himoya qiluvchi o'ziga xos to'siq sifatida maydonga chiqadi.

Adabiyotlar/Literatura/References

1. Быкова Н.Н. Сущность страхования и механизм реализации имущественного страхования на современном этапе // Вестник НГИЭИ. 2016. № 12 (67). С. 139.
2. Шергунова, Е.А., 2020. Особенности применения франшизы в российском страховании. Вестник Волжского университета им. ВН Татищева, 1(3 (96)), pp.99-109.
3. Фогельсон Ю.Б. Комментарий к страховому законодательству. М.: Юристъ, 2002. С.103. 2 Marian-Lucian Achim, Mathematical
4. Biznes sohasi uchun sug'urta xizmatlari ko'rsatishning yagona talablari va standartlari to'g'risidagi nizomni tasdiqlash haqida o'zbekiston Respublikasi moliya vazirining buyrug'i
5. https://gazeta.norma.uz/publish/doc/text112523_sugurtada_franshiza
https://gazeta.norma.uz/publish/doc/text112523_sugurtada_franshiza

SCIENCEPROBLEMS.UZ

ИЖТИМОЙ-ГУМАНИТАР ФАНЛАРНИНГ ДОЛЗАРБ МУАММОЛАРИ

№ 2 (3) – 2023

АКТУАЛЬНЫЕ ПРОБЛЕМЫ СОЦИАЛЬНО- ГУМАНИТАРНЫХ НАУК

ACTUAL PROBLEMS OF HUMANITIES AND SOCIAL SCIENCES

Ижтимоий-гуманитар фанларнинг долзарб муаммолари” электрон журнали 2020 йил 6 август куни 1368-сонли гувоҳнома билан давлат рўйхатига олинган.

Муассис: “SCIENCEPROBLEMS TEAM” масъулияти чекланган жамият

Таҳририят манзили:

100070. Тошкент шаҳри, Яккасарой тумани, Кичик Бешёғоч кўчаси, 70/10-уй. Электрон манзил:

scienceproblems.uz@gmail.com

Боғланиш учун телефонлар:

(99) 602-09-84 (telegram).